

Αναλυτική αναπαράσταση λέξεων συναφών με τα γηρατειά*

Δήμος Παναγιωτακόπουλος**
Αναστασία Ρήγα***

Εισαγωγή

Η μελέτη μας αφορά, την έρευνα της γλώσσας (λαλιάς), σε διάφορες κοινωνίες και πιο συγκεκριμένα, την ανάλυση ορισμένων λέξεων συναφών με τα γηρατειά. Οι λέξεις αυτές αποδίδουν τις αμοιβαίες προσδοκίες, ορισμένων κοινωνικών συμπεριφορών¹ και τον κοινωνικό ρόλο του ατόμου ή της ομάδας των ηλικιωμένων, στην οποία απευθύνονται και την χαρακτηρίζουν, μέσα από τις λεκτικές διαμορφώσεις².

Η διαπίστωση, ότι οι άνθρωποι δρουν κοινωνικά "βάσει ενός κώδικα"³ μιας ιδιαίτερης γλώσσας, την κατέστησε οδηγό για την κατανόηση των κοινωνικών δραστηριοτήτων και έγινε μέσον έκφρασης της κοινωνίας τους, των ιστορικών ιχνών τους, της συνεκτικής μνήμης τους και των διαισθήσεων τους. "Όταν η παλιά ομιλία εκτοπιζόταν μια για πάντα, θα έσπαζε και ο τελευταίος δεσμός με το παρελθόν"⁴.

Η γλώσσα σήμερα είναι μέσον ερμηνείας των κοινωνιών, σύ-

* Ανακοίνωση στο XII th World Congress of Sociology 9-13/7/90 Madrid. ISBN Sociological Abstracts 90523 343/ISA/1990/7025 No 38 b. Suppl. 160 Jul. 1990.

** Υγιεινολόγος

*** Δόκτωρ κλινικός-κοινωνιοψυχολόγος. Λέκτωρ Κοινωνική ψυχολογία τμήματος Ψυχολογίας Πανεπιστημίου Κρήτης.

στημα επικοινωνίας, ενεργούμενο και ενέργεια, ψυχοσυναισθηματικός καθρέπτης των ιδιαιτεροτήτων των κοινωνικών συμπεριφορών και σχέσεων, καθώς και του τρόπου σκέψης τους. “Η γλώσσα δεν είναι μόνο όργανο επικοινωνίας, αλλά αυτόνομος υλικός τρόπος μεταλλαγής του κοινωνικού σκέπτεσθαι”⁵.

Στο εφιαλτικό “1984”, ο Τζωρτζ Όργουελ γράφει: “Η μείωση του λεξιλογίου εθεωρείτο αυτοσκοπός... γιατί όσο λιγότερη ευχέρεια έχει κανείς, να διαλέξει ανάμεσα σε περισσότερες λέξεις, τόσο μικρότερος είναι ο πειρασμός να σκεφτεί... και ο σκοπός (τους) ήταν να κάνουν την ομιλία ανεξάρτητη από τη σκέψη... η νέα ομιλία σκοπό είχε, όχι να διευρύνει, αλλά να περιορίσει τον ορίζοντα της σκέψης... και ο σκοπός αυτός εξυπηρετήθηκε άμεσα, μειώνοντας στο ελάχιστο τον αριθμό των εν χρήσει λέξεων”. Είναι γνωστή η σημερινή τάση, να χρησιμοποιούμε λέξεις “ετικέτες” και φράσεις “γρίφους” με φιλοσοφία “κονσέρβας”, με περιεχόμενο, αποσυνδεδεμένο εγκεφαλικά και να οδηγούμεθα, από την πλαστική, εύηχη, περιεκτικότερη ελληνική γλώσσα, σε μια κυριολεκτικά ξύλινη, χωρίς προσωπικότητα, γλώσσα που θυμίζει τους μονότονους ήχους του σήμαντρου... ο ίαμβος, το τάλαντο, (ιδέ συνεχή χρήση των λέξεων: κάπου, βασικά, βεβαίως, σίγουρα κ.τ.λ.).

Η γλώσσα λειτουργεί στο εσωτερικό της κοινότητας και την απεικονίζει. Είναι κοινωνικός θεσμός, δεν είναι διόλου ατομική πράξη, είναι το συλλογικό εκείνο συμβόλαιο, που το άτομο δεν μπορεί μόνο του να τροποποιήσει ουσιαστικά⁶.

Η γλώσσα (και τα μόριά της, οι λέξεις) θεωρούμενη αναλυτικά στις ρίζες της, προσδιορίζει καταστάσεις, πράξεις, επιθυμίες, με ακρίβεια, συγκεκριμένα και απόλυτα, δείχνει τα πράγματα σαφώς “σαν με το δάχτυλο”⁷ και περισσότερο απ’ αυτό που θέλουμε να πούμε, περισσότερο απ’ αυτό που βλέπουμε και που ακούμε, θέλει να πει, αυτό που σκεπτόμεθα και πράττουμε. Επομένως η δομή της γλώσσας, είναι και δομή της κοινωνίας, το μέρος και το όλον, που δύσκολα ξεχωρίζουν^{8, 9}. Η γλώσσα συνιστά τη συνεκτική ύλη της κοινωνίας. Έτσι οι λέξεις, που πλάθει και διαφοροποιεί διαχρονικά κάθε κοινωνία, αποτελεί “την πιο αυθεντική διατύπωση του Είναι της και η δομή της, έχει συγκεκριμένες βιολογικές καταβολές, διαρθρούμενη βαθιά στο ασυνείδητο, όπου αρέσει να κρύβεται, το είναι”¹⁰. Η επιλογή των λέξεων, με τη σημασιολογία τους, χαρακτηρίζει μια κοινωνία αψευδώς.

Στην ψυχαναλυτική προοπτική, το γλωσσικό σύστημα, είναι μέσον προσέγγισης του ψυχικού μηχανισμού και σαν τέτοιο δεν μπορεί να διασπασθεί, από τη σκέψη και να θεωρηθεί (η γλώσσα),

σαν ένα αυτόνομο σύστημα, χωρίς αναφορά στις λογικές κατηγορίες, όπως θέλει ο de Saussure και κυρίως χωρίς αναφορά στο συναίσθημα, που του μεταβιβάζει η γλώσσα. “Η γλώσσα λοιπόν (ο λόγος), είναι ένα δυναμικό στοιχείο, που με την τελεσιδική ερμηνεία του, αμφισβητεί την συμβατικότητα και την αυθαιρεσία του γλωσσικού συστήματος”¹¹. “Το γλωσσικό σύστημα, για τον ψυχαναλυτή δεν υφίσταται, παρά μόνο στην ομιλία ενός υποκειμένου ή των λέξεων, που επιλέγει για χρήση”¹².

Στην προσέγγιση που επιχειρούμε, ενδιαφέρει να δούμε, ποια είναι η δομική διαδικασία (σημασιολογική και αναλυτική) της κατασκευής λεκτικών εννοιών σχετικών με τα γηρατειά, που πρωτοπλάθει και στη συνέχεια διαμορφώνει (κατά τη χρήση τους), μια κοινωνία. Αν προσπαθεί δηλαδή να αποδώσει με τις λέξεις περιγραφικά τα φαινόμενα (εν προκειμένω το γήρας), ή μήπως άθελά της περιγράφει, μαρτυρεί και το είναι της, την εσωτερική της σκέψη που νομίζει κρυφή;

Δε νοείται, να διαθέτουμε ένα κέντρο σχεδιασμού (τον εγκέφαλο), με απεριόριστες στη κυριολεξία δυνατότητες, που οι ανεκτίμητες εντολές του, να μένουν αχρησιμοποίητες (ή να χρησιμοποιούνται πλημμελώς), εξαιτίας της περιορισμένης γνώσης και χρήσης του αποκωδικοποιητή (της ανάλυσης).

Διαφαίνεται αυτόματα λοιπόν, ο ρόλος της ετυμολογίας, σημασιολογίας και αναλυτικής ερμηνείας των λέξεων, προκειμένου να οδηγούμεθα σε ασφαλή συμπεράσματα και εφαρμογές.

Η ανάλυση των λέξεων

–Γηράω-ώ (εξ ου γήρας)

Η λεπτομερής ετυμολογική ερμηνεία του ρήματος αποδίδεται, από τα συνθετικά: γη, προς (βαίνω εννοείται) και το ρήμα άω (ή τα συγγενή του Αάω, Αάομαι, Άημι)¹³, που σημαίνουν:

α) – Άω και άημι: Πνέω, με την έννοια του κινώ τι (συμβολικά εν προκειμένω το σώμα μου, τον εαυτό μου), προς μία κατεύθυνση, προς ένα τελικό στόχο.

– Αάω (και Αάομαι): Βλέπω, ζημιώ, φθείρω, πάλι με την έννοια του κινούμαι προς τι, θλαπτόμενος, φθειρόμενος.

Τελικά το ρήμα Γηράω-ώ κρατά το συνθετικό γη, το γράμμα ρ από την πρόθεση προς (που υποδηλώνει την κίνηση την υπό του ρήματος άω εννοουμένη) και ολόκληρο το ρήμα άω. Έτσι η τελική έννοια του γηράω-ώ διαμορφώνεται: κινούμαι φθειρόμενος, προς τη γη (= χώμα= θάνατος).

β) Γη*: Η λέξη γη εισέρχεται σ' όλες (σχεδόν) τις λέξεις της παρούσας μελέτης, με την εις το ασυνείδητο υπάρχουσα αναλυτική της έννοια (= χώμα¹⁴= θάνατος).

"Το ασυνείδητο είναι δομημένο στη γλώσσα"¹⁵.

"Ο λόγος είναι το αντιθετικό στοιχείο μεταξύ ασυνείδητου και υποσυνείδητου (που τα χωρίζει) και όπου το ασυνείδητο παίζει τον ενδιάμεσο ρόλο στους λεκτικούς σχηματισμούς, ως πρωτογενής εγχάραξη... Σ' αυτό ακριβώς το ενδιάμεσο (το ασυνείδητο), ο Lacan βρίσκει τον "φορέα", που εκτεινόμενος προς την κατεύθυνση "συνείδητό-ασυνείδητο" και ξεπερνώντας την εικόνα, τον αναλύει, ανακαλύπτοντας την γλωσσική του δόμηση. Η σημασία της θέσης αυτής για τη γλωσσολογία, τη γένεση της λέξης και το ρόλο του διαλόγου, στις ανθρώπινες σχέσεις, είναι τεράστια"¹⁶.

Στη γη αποδίδεται (και δικαίως) και η έννοια της γονιμότητας, αλλά ας κρατήσουμε την έννοια αυτή για τους νέους, που βλέπουν με αισιοδοξία στη γη την ιδιότητά της αυτή. Για τους ηλικιωμένους, η γη αναλύεται στον τελικό αποδέκτη παντός εμψύχου (πεπρωμένο του θανάτου). Έτσι όπως ακριβώς, το μισό ποτήρι νερό, ο νέος διαβλέπει ότι θα γεμίσει, ο ηλικιωμένος σκέπτεται, ότι θα αδειάσει.

Οι νέοι (προκειμένου για τους ηλικιωμένους) ενδόμυχα αποδίδουν και αυτοί, στην έννοια της γης, τη σημασία του θανάτου. Εξ άλλου, η λέξη γη προέρχεται, από το αποθετικό αρχαϊκό ρήμα Γω^{17, 18} που σημαίνει χωρώ, δέχομαι, περιέχω, κυοφορώ (προερχόμενο το τελευταίο τούτο κατά τους γραμματικούς εκ του Γύω, Κύω¹⁹), όπου αντιστοιχούν οι έννοιες της αποδοχής παντός εμψύχου και απύχου, αλλά και της γονιμότητας.

Κατά την Ελληνική δε μυθολογία, το γήρας εγεννήθη υπό της Νυκτός, μαζί με τον θάνατο και τον ύπνο. "Η νυξ, η πρώτη του χάους και της Γαίας θυγάτηρ, γεννά τον θάνατο, τον ύπνο, τα όνειρα, τας μοίρας, την Νέμεση, την απάτην, την φιλότητα, το αλγεινόν γήρας"²⁰.

Η λέξη δε χώμα (εννοιολογικά και αναλυτικά), συνδέεται με τη γη και το θάνατο εκ της ερμηνείας του. Χώμα, χους, χούμος=

* Σανσκριτικά gaus (με accent circonflexe), γοθτικά gavi, γερμανικά gau στο Liddell, H και Scott, R. "Μέγα λεξικόν της ελληνικής γλώσσης" μετάφραση Κωνσταντινίδη (1907) συνταχθέν το πρώτον υπό του Φραγκίσκου Πασσόβιου το έτος 1843, Εκδόσεις "Ελληνικά Γράμματα", Τόμος Α, Αθήνα, σελ. 527.

το παραγόμενο εκ της (προϊούσης) αποσυνθέσεως (μερικής ή ολικής) των ευρισκομένων στο έδαφος οργανικών ουσιών φυτικής (φύλλα, άνθη, βλαστοί, κλάδοι κ.ά.) ή ζωϊκής προέλευσης (σάρκες, οστά κ.ά.)²¹. Βαραίνει εννοιολογικά εξ άλλου, στο ασυνείδητο η ρήση της νεκρωσίμου ακολουθίας... "Είτα, άρας χουν δια του πτύου, ρίπτει αυτόν σταυροειδώς επί του νεκρού λέγων...". "Γη ει και εις γην απελεύσει", όπου θαυμάσια συνδέονται η γη, το χώμα και ο θάνατος. Ο Preller²² παρομοίασε τη γη επιτυχώς ως "ο μητρικός άμα κόλπος των όντων και ο εσαεί ηγεωγμένος τάφος αυτών".

"Η αλήθεια παίζει (το κρυφτό της), στο έσχατον πεδίο της ομιλίας και της γλώσσας"²³.

– Γήρας^{24α, 25α} (εκ του γηράω-ώ). Η παύσις, το τέλος, η παρακμή. Συνεκδοχικά ο μελλούμενος θάνατος*. Πρώτο συνθετικό η λέξη Γη.

– Γέρας^{24β, 25β} (συγγενές του γήρας). Το έπαθλον, η καταξίωση, η αποδομένη τιμή, το βραβείον, το προνόμιο, το δώρο, ο σεβασμός στο γέροντα, εννοείται (εν τω ασυνείδητω) τον βαίνοντα προς τη γη, και κατ' επέκτασιν διδόμενο σ' όποιον το αξίζει. Πρώτο συνθετικό η λέξη γη.

– Γέρος^{24γ, 25γ}, γέρων (γέροντας, εκ της ονομαστικοποιηθείσης στη δημοτική, αιτιατικής του πληθυντικού – τους γέροντας – της λέξης γέρων). Ο παλαιός, ο πολυκαιρινός, ο προβεθηκώς την ηλικίαν. Πλην όμως, ενέχει ακριβεστέραν ετυμολογικήν έννοιαν: εκείνος, προς τον όποιον αποδίδεται ή ο φέρων το παραλαμβανόμενο έπαθλο (γέρας) ή ο παραλαμβάνων τας τιμάς (ιδέ... "γην και ύδωρ"). Εξ αυτού και γερασφόρος= ο φέρων το παραληφθέν γέρας.

Η σημασιολογία αυτή αποδίδεται από το εξωτερικευμένο συνειδητό, ενώ στο απόκρυφο ασυνείδητο εννοείται, ο τιμώμενος λόγω της μεγάλης του ηλικίας, ο μέλλων να έλθη στη γη (= θάνατο), διότι πρώτο συνθετικό είναι και εδώ η λέξη γη.

Η λέξη γέρος απευθύνεται ενίοτε και περιφρονητικά υπό των νεοτέρων (ως όνειδος, λοιδωρία), όπου ο τόνος της φωνής και το είδος του βλέμματος το μαρτυρούν και δείχνουν την εις το ασυνείδητο δόμηση της λέξεως. Οι εκφράσεις του προσώπου (μimικό μύες), οι κινήσεις του σώματος και των άκρων, το βλέμμα, που

* Κατά τον Σκαρλάτο Δ. του Βυζαντίου ο.π., σελ. 249, 717 πιθανή προέλευση της λέξεως γήρας εκ του κήρ (ρήμα κείρω= φθορά, θλάθη, όλεθρος, θάνατος).

εστιάζει και οριστικοποιεί την τελική εικόνα, την πλαισιώνει, σε σημείο, που πολλές φορές να υποκαθιστά και αυτόν τον σύντομο λόγο, αποτελούν μερικούς από τους “απροσδιόριστους παράγοντες”, που παίζουν καθοριστικό ρόλο στη σημασιολογία των λέξεων,... “λειτουργούν σαν ρευστά στοιχεία... και που παρά την ονομαστική τους απροσδιοριστία, υπακούουν σε δυναμικούς νόμους και έχουν μια δομική αιτιότητα”²⁶, εκφράζοντας κυριολεκτικά τα ανέκφραστα.

– Γεραιός (-α), γηραιός (-α). Εκ του ρήματος Γεραίω (= στολίζω, τιμώ, αποδίδω τιμάς). Πρώτο συνθετικό η λέξη γέρας. Η κατάληξη, από το ρήμα ίω, (εκ του είμι= προχωρώ)²⁹ προς το γέρας.

– Γεραρός (-α). (Εκ του γεραίρω) Σεβαστός, σεβάσμιος, αξιότιμος. Το ρήμα γεραίρω συντίθεται, από τη λέξη γέρας και το ρήμα αίρω³⁰, που σημαίνει φέρω κάτι επάνω μου, εν προκειμένω το πρώτο συνθετικό της λέξης γέρας, που είναι η λέξη γη. Συγκεντρωτικά αποδίδεται η ερμηνεία: ο σεβαστός, λόγω της μεγάλης του ηλικίας, (που τον οδηγεί στο να δεχθεί επάνω του τη γη= χώμα= θάνατος).

Ας έλθουμε τώρα, στα αντίστοιχα θηλυκά του γέρος.

α) Γερόντισσα, (κατά συνεκδοχή) το θηλυκό του γέροντας.

β) Γραία: (το ακριβές αντίστοιχο στο άρρεν= γραιός, μη εύχρηστον όμως). Πρώτη εκδοχή, κατά συγκοπήν εκ του γεραία. Δεύτερη εκδοχή, εκ του ρήματος γραιιώ-ώ και γραιόμαι-γραιούμαι. Γίνομαι γραία, παλιώνω³¹.

γ) Γραυς (γεν. γραός). Εκ του ρήματος γράω (συναφή τα γραίω και γραίνω)³². Η έννοιά τους είναι ξύνω, κατατρώγω, χαράσσω και κατ’ επέκταση αγριεύω (επιφάνεια τινά), της προξενώ χαντακάκια, ρυτίδες.

– [Ο μέλλων γρανώ εξ ου γράνα= χαντάκι. Γρανικός ποταμός= εκείνος ο οποίος ερχόμενος, στο χώμα, στη γη, (ικός= ο ερχόμενος, εκ του ίκω³³ παρατατικός ίκον, ψιλούμενο και περισπώμενο= έρχομαι, φθάνω), την ξύνει, της προξενεί χάντακα. Γράφω= ξύνω διά της αφής τη γη, το χώμα, το πρώτο χρησιμοποιηθέν υλικό για γράψιμο].

Το ρήμα γραίω συντίθεται, από τη λέξη γη και το ρήμα ραίω³⁴= σπάνω, συντρίβομαι, κατ’ επέκταση ραγίζω, χαράσσω, εν προκειμένω τη γη, το πρώτο συνθετικό.

Τελικά με τη λέξη περιγράφονται οι άγριες ρυτίδες του δέρματος της γριάς, η έχουσα σκασμένο (σαν τη σκασμένη γη) δέρμα.

δ) Γρηά (το η υπογεγραμμένο) ή γριά. Εκ του ρήματος γράω (γη + ραίω) και την κατάληξη -ηά ή -ιά. Τις καταλήξεις κρατά από

το ρήμα ίω³⁵ (της προστακτικής του είμι= έρχομαι, φθάνω, πορεύομαι, υπάγω, προχωρώ), που ο παρατατικός του είναι ήειν και στην Αττική διάλεκτο ήα και τούτο πάλιν κατά κράσιν του ήια. Εξ αυτού του τελευταίου, η κατάληξη του γρηά (το ι του ήια υπογράφεται στο η του γρηά). Στη δε λέξη γριά (της δημοτικής), το η του ήια εξαλείφεται συγκοπτόμενο.

Τελική έννοια, μετά την τοιαύτην ανάλυση, παραμένει για την λέξιν γρηά (γριά), η ερχομένη, αυτή που υπάγει, που προχωρεί προς τη γη, με χαρακτηριστικό της, το αγρίεμα, το ρυτίδιασμα της επιφανείας του σώματός της (δέρμα).

Βλέπουμε ακόμη εδώ το ρόλο, που παίζουν οι υπογεγραμμένες (όπως και τα πνεύματα οι περισπωμένες αλλού), όπως επίσης, το κάθε γράμμα, που έχει συμβάλλει στη δόμηση της λέξης, όπου η ύπαρξή του είναι απόλυτα δικαιολογημένη. “Η αίσθηση του γράμματος μέσα στο ασυνείδητο” δείχνει ότι, “ολόκληρη η δομή της γλώσσας ξαναβρίσκεται μέσα σ’ αυτό” και είναι το γράμμα, “το υλικό υποστήριγμα, που η συγκεκριμένη ομιλία δαίνει στη γλώσσα”^{36, 37, 38}.

ε) Γραΐδιον (παλιόγρια). Υποκοριστικό του γραΐς (-ίδος), εκ του Γραυς και, του ίδιος -α-ον= ξεχωριστός, παράξενος.

στ) Γριάτζω. Από το γριάδιον (υποκοριστικό του γριά), απ’ όπου προέρχεται το πρώτο συνθετικό γριάδ- και προστίθεται το -ζω (από τις θαμιστικές καταλήξεις, -ίζω, -αζω του ρήματος ιδιάζω)³⁹, οπότε διαμορφώνεται σε γριάδ-ζω. Μετά απ’ αυτά, το δ κατά τους γραμματικούς κανόνες μετατρέπεται σε τ, με τελική διαμόρφωση της λέξης σε γριάτζω= η γριά που είναι συχνάκις παλιόγρια, η πολύ παλιόγρια.

Από την αναλυτική σύγκριση, στη διαφορετική κατασκευή των λέξεων γέρος και γριά (γρηά) διαφαίνεται, ο λεπτός (πλην ακριβής), εννοιολογικός διαχωρισμός, που φανερώνει το κοινωνικό σκέπτεσθαι.

Ο γέρος είναι εκείνος, που (στο εξωτερικευμένο συνειδητό) του αποδίδονται τιμές, ως σέβας, ως καταξίωση της προβεβηκυίας ηλικίας του, είναι ο παραλαμβάνων “γην και ύδωρ”, πλην όμως η εις το ασυνείδητο αναλυτική δόμηση της λέξης, του υπενθυμίζει παράλληλα, ότι βαίνει προς τη γη (= θάνατο).

Ενώ η λέξη γρηά (γριά), δεν είναι δομημένη να εννοεί την παραλαμβάνουσα τιμάς (δεν παρείχοντο τιμές στις γυναίκες), αλλά απλώς την παρουσιάζει (αναπαριστά την εικόνα της), να οδεύει προς τη γη και όχι μόνο αυτό, αλλά τονίζει ακόμη πιο δηκτικά, την σκληρή πραγματικότητα, το ρυτιδιασμένο δέρμα της, τη θίγει σ’ ένα ευαίσθητο σημείο της (το νάρκισσο), κατ’ εξοχήν ανεπτυγ-

μένο στη γυναίκα (το δέρμα αποτελεί την επιφάνεια προβολής του νάρκισσου).

Στον άνδρα, ο νάρκισσος ως προς την εμφάνισή του (το δέρμα), δεν είναι πηγή κοινωνικού οίκτου, γι' αυτό και η αντίστοιχη λέξη (γραίος⁴⁰, γριός) δεν επιβίωσε, ως μη εύχρηστη. Καθρεπτίζεται λοιπόν το ασυνείδητο κοινωνικό σκέπτεσθαι, μέσα στη δόμηση των λέξεων, που κατασκευάζει.

Βλέπουμε, ότι το αναλυτικό σημαίνον, παρακάμπτοντας την έννοια διαφοροποιείται σημαντικά, από το γλωσσολογικό σημαίνον και προβαίνει σε αποκαλύψεις, του υπό λογοκρισία ασυνείδητου.

Επομένως, "πρέπει να λαμβάνει κανείς υπ' όψιν του τη δύναμη, που ασκεί η λέξη πάνω στο πνεύμα"⁴¹ και ιδιαίτερα την αναπαράσταση, που προσφέρει η αποδόμησή της.

"Η σημασιολογία κάνει αυστηρή διάκριση, ανάμεσα στη χρήση των λέξεων, ως εννοιολογικών συμβόλων και στη χρήση τους, ως σημάτων φορτισμένων με συναισθηματική δύναμη"... Μόνο "όταν έχει κανείς υπ' όψιν του τη μοίρα των λέξεων"⁴² και εργαλείο του την ανάλυση, μπορεί να αναπαραστήσει το λόγο και να ερμηνεύσει έτσι αψευδώς, τις κοινωνικές στάσεις και συμπεριφορές, μέσα από τα λεκτικά εννοούμενα.

- Γερατειά, γερατιά, γηρατειά⁴³ (τα). Η κατάσταση (ή η ομάδα, οι ευρισκόμενοι σ' αυτή) της γεροντικής ηλικίας. Η κατάληξη προέρχεται από το ρήμα είμι (ψιλούμενο και περισπώμενο) ή ίω (ψιλούμενο και οξυνόμενο) και δη το εγκλιτικό ίτω και ακόμη το θετικόν ιτέον και ιτητέον⁴⁴, τούτο δε σημαίνει, το ερχόμενο, το προβαίνον (εις την κατάστασιν του γήρατος) προς το πρώτο συνθετικόν τη γη.

- Ηλικιωμένος (-η). Οι εις μεγάλην ηλικία. Οι ρίζες της λέξης προέρχονται από τα ρήματα:

α) Ήλω⁴⁵ (δασυνόμενο και οξυνόμενο), συναφές του αλίσκομαι (αόριστος ήλων, παρακείμενος ήλωκα), που σημαίνει λαμβάνομαι, καταλαμβάνομαι και ιδίως επί προσώπων, περιέρχομαι εις τίνα θέσιν, νικώμαι.

β) Ίκω= φθάνω, έρχομαι (εκ της VFIK, σανσκριτικά VIS, εν ζένδαις VIS).

Εκ των δύο παραπάνω ρημάτων και η λέξη Ήλιξ (δωρικά Άλιξ)= ο χρόνος ζωής, η ηλικία (ιωνικά ηλικίη). Επίσης και η λέξη ηλικός, που επί πлагίων ερωτήσεων σημαίνει, πόσον μέγας εις χρόνον ζωής (είσαι; είναι;).

γ) Μένω (από την μετοχή), που σημαίνει περιμένω, αναμένω, προσδοκώ, αλλά ιδίως επί προσώπων, υπομένω προσβολή άνευ

κλωνισμού. Επομένως (δομικά στο ασυνείδητο) η λέξη ηλικιωμένος ερμηνεύεται και χρησιμοποιείται για να χαρακτηρίσει το άτομο εκείνο, που φθάνει (στο γήρας) καταλαμβανόμενο, νικώμενο (υπ' αυτού) και που υπομένει προσβολή (υγείας ή θανάτου) άνευ κλωνισμού (θάνατος από γήρας).

– Γεράματα⁴⁶ (= πληθυντικός του γήραμα, ο μόνος που διεσώθη σε χρήση).

• Πρώτη εκδοχή: το πρώτο συνθετικό από το γήρας, γέρος. Η δε κατάληξη από τη λέξη άμαρ-άματος¹⁷ (ψιλούμενο και περισπώμενο), που είναι το δωρικό ημαρ (ψιλούμενο και περισπώμενο), = ημέρα ή άλλες (γενικά) υποδιαιρέσεις του χρόνου. Η τελική έννοια της λέξης γεράματα είναι εδώ: οι ημέρες του γήρατος, η χρονική διάρκεια των γηρατειών.

• Δεύτερη εκδοχή: η κατάληξη από τα άγματα (παρεφθαρμένο στη δημοτική σε άματα), εκ του ρήματος ἄγνυμι⁴⁸ (ψιλούμενο και οξυνόμενο) = συντρίβω, τσακίζω, κάμπτομαι, λυγίζω (εν προκειμένω προς τη γη, προς το γήρας).

– Γέρασμα, γήρασμα. Η κατάληξη εκ του έσμα⁴⁹ (δασυνόμενο και οξυνόμενο) = είμαι ενδεδυμένος (παλαιότερος παθητικός παρακείμενος του έννυμι = ενδύομαι). Η τελική έννοια είναι: είμαι ενδεδυμένος με το γήρας, τα ενδεδυμένα υπό του γήρατος χρόνια της ζωής, που οδηγούν προς τη γη = θάνατο, το καταληκτικό στάδιο.

– Γηράσκω. Εκ των γη, προς, αάσκω⁵⁰ (συναφή του τα αω, ααω⁵¹, αόμαι όπου προστίθεται το με επιτατική σημασία ιαπετικό πρόσφυμα σκο), που σημαίνει: βλάπτω, φθείρω, και πνευματικώς, μικραίνομαι, λυπάμαι, με την έννοια του κινούμαι προς βλάβη, φθορά (αφού το συναφές του άω, έχει την έννοια της κίνησης = πνέω, κινούμαι προς ορισμένη κατεύθυνση), εν προκειμένω προς το πρώτο συνθετικό τη γη.

Τελική έννοια του γηράσκω = κινούμαι φθειρόμενος, βλαπτόμενος, λυπούμενος, προς τη γη.

Αλλά και το νεώτερο ρήμα ασκώ⁵² (αν δεχτούμε μια δεύτερη ετυμολογική εκδοχή), σημαίνει, ότι επεξεργάζομαι, διαμορφώνω, διαπλάττω κάτι, με σκοπό να το καταστήσω κατάλληλο για κάποιο προορισμό. Μ' άλλα λόγια προετοιμάζομαι, ασκούμαι (εν προκειμένω δια του πνεύματος, αλλά και το σώμα μου προετοιμάζεται βιολογικά ανεξάρτητα από τη θέλησή μου, για τον ίδιο σκοπό) να μεταβώ προς τη γη (= χώμα = θάνατο).

– Γήραμι και Γήρημι. Εκ της ρίζας Γήρα- (από το γήρας) και την κατάληξη μι. Ανήκει εις την συζυγία των εις μι ρημάτων της ιαπετικής γλώσσης. Απαντούν και ως τύπου αορίστου β' του γη-

ράσκω και σημαίνουν είμαι εις το γήρας, είμαι γέρων⁵³

– Γεράζω-γηράζω. Το πρώτο συνθετικό από τη λέξη Γέα (Γη). Η κατάληξη -άζω από το ρήμα θαμίζω= έρχομαι συχνάκις προς τι, συχνάζω. Η κατάληξη του ρήματος θαμίζω χρησιμοποιείται (και πάλι σαν κατάληξη), επί ρημάτων και προσδίδει σ' αυτά τη σημασία, ότι η έννοια, η υπό του πρώτου ρήματος σημεινομένη, επαναλαμβάνεται συχνά ή διαρκώς ή σε μεγάλο βαθμό. Τα προκύπτοντα ούτω ρήματα καλούνται θαμιστικά και η συνήθης κατάληξή τους είναι, εις -αζω, -ιζω, -υζω, -ιαζω⁵⁴.

– Στην αναλυτική ερμηνεία τους οι ελληνικές λέξεις ακριβολογούν, κεντρίζουν, δείχνοντας το σκληρό (;) άγγιγμα της πραγματικότητας (χρησιμοποιώντας σαν πρώτο συνθετικό τη λέξη γη= χώμα= θάνατος ή το γράω για τη λέξη γριά, πιο σκληρή όπως αποδείχτηκε), που δεν κρίνεται σκόπιμο, για την ελληνική κοινωνία και γλώσσα να αποσοβηθεί, με υπονοούμενα και ωραιοποιήσεις.

Μελετώντας τη γλώσσα άλλων κοινωνιών, βλέπουμε ότι το αντίστοιχο ρήμα του γηράσκω στη Γαλλική είναι vieillir^{55, 56} και σημαίνει περνώ το μεγαλύτερο μέρος της ζωής μου, χάνω τη φρεσκάδα μου, τη χάρη μου⁵⁷ (τονίζεται το ψυχολογικό βάσανο, το μειονέκτημα των γηρατειών, ο χαμένος νάρκισσος), που κυρίως φαίνεται στο περίβλημα του ανθρώπινου σώματος, το δέρμα. Η κύρια ρίζα είναι το vie, που σημαίνει ζωή και όχι το γη= χώμα= θάνατος.

Στη Γερμανική γλώσσα, το αντίστοιχο ρήμα altern σημαίνει παλιώνω ή το alt werden, που σημαίνει γίνομαι παλιός⁵⁸. Κύρια ρίζα το alt= παλιός. Τονίζεται το πέρασμα του χρόνου, με τις συνέπειές του επί του ανθρώπινου σώματος.

Στην Αγγλική ομοίως οι λέξεις I grow old δηλώνουν, εγώ καθίσταμαι παλιός, μεγαλώνω, εξαντλούμαι⁵⁹. Κύρια ρίζα old= παλιός.

Ας εξετάσουμε τώρα και τις λέξεις, που δηλώνουν το είδος της συγγένειας ενός ατόμου προς τους γονείς του άλλου, με το οποίο έρχεται εις γάμον, μια και χρησιμοποιείται για να σκιαγραφήσει ηλικιωμένα (συνηθέστατα) άτομα.

Ο πεθερός (-ά) είναι ο ηλικιωμένος, που ζει μαζί (ή έχει συνεχή επαφή μαζί του), ο συγκεκριμένος νέος (γαμβρός ή νύφη), χωρίς αυτό να είναι δική του, άμεση επιλογή. Λόγω αυτής της υποχρεωτικής επαφής, αναγκαστικά ζει και συζητά τα προβλήματα τους, έχει συνεχώς μπροστά του την εικόνα τους. Μια εικόνα (των γηρατειών), που ανέχεται για τους γονείς του (εδώ το βλέμμα αλλάζει, γίνεται μάλλον τρυφερόν, ενώ αλλάζει προς το αδιάφορο, κατ' ουσίαν, το βλέμμα του ετέρου συντρόφου). Μια

εικόνα, που για τους ξένους ηλικιωμένους, τον απασχολεί μόνο, όσο κρατά το οπτικό της ερέθισμα (ή και καθόλου), ενώ του πεθερού (-άς) είναι μια μόνιμη εικόνα, με τα παρελκόμενα προβλήματά της (υγείας), που καλείται να συνδράμει (αν όχι να επιλύσει). Το ασυνείδητο λοιπόν, δομεί την λέξη πεθερός (-ά) πάνω σ' αυτές τις συγκεκριμένες, αληθείς (μη άμεσα εκούσιες) επαφές. Επελέγη λοιπόν, η λέξη πεθερός, σαν η πιο κατάλληλη λέξη, για να αποκαλύψει, να αναλύσει, να ψυχογραφήσει, την σκέψη και το βλέμμα των νεωτέρων, πάνω στους ηλικιωμένους.

Στην Ελληνική γλώσσα η λέξη πε(ν)θερός (-ά) προέρχεται απ' την αρχαία ινδική λέξη bandhuh(= συγγενής, ρίζα bhenbdh= δέ-νειν⁶⁰) και σημαίνει ο έχων συνάψει οικογενειακό, συγγενικό δεσμό δι' επιγαμίας.

Πιθανή είναι η επίδραση (καθ' ημάς) εκ του ασυνείδητου της λέξεως πάθος (εξ του πένθος) εκ του πάσχω υποδηλούσα αναλυτικά τα παθήματα εκ του γήρατος (και όχι μόνο) προς το οποίο οδεύει ο πενθερός λόγω της συνήθως μεγάλης ηλικίας του. Λεπτομερέστερα η λέξη πενθερός(ά) αναφέρεται στους γονείς «της γυναίκας» (νύφης), ενώ εκυρός/ά στους γονείς «του ανδρός» (γραμβρού) κατά του Σκαρλάτου Δ. του Βυζαντίου*.

Στην ομηρική γλώσσα η λέξη εκυρός (-ά)⁶¹= πενθερός (-ά) έχει τη ρίζα της στη λέξη κυρέω-ώ⁶² (παρατατικός έκυρον) που σημαίνει, ευρίσκω κατά συγκυρία, συναπαντώ, επιτυγχάνω (τυχαίως). Κυρέομαι= ευρίσκομαι (με κάποια ιδιότητα), κατά συγκυρία, εν προκειμένω εκ της συγκυρίας του γάμου του παιδιού μου. Ευρίσκομαι κατά συγκυρία με την ιδιότητα του εκυρού (-άς), πενθερού (-άς). Κυρεία δε είναι η κυριότης, η εξουσία, που ασκούσε (αποδεκτή εξ άλλου λόγω σεβασμού και πείρας) ο πεθερός, επί του νέου ζεύγους στην αρχαία κοινωνία. Φανερή (και εκπλήσσει) η διαφορά της αναλυτικής ερμηνείας των λέξεων εκυρός και πεθερός, που μαρτυρά τη διαφυλική κοινωνική ανισότητα της εποχής.

Στη Γαλλική γλώσσα, χρησιμοποιείται το belle mère (πεθερά) και beau père (πεθερός)⁶³, που σημαίνουν ωραία μητέρα και ωραίος πατέρας. Γαλλική λεπτότητα; ίσως. Δεν παύει όμως να είναι ευγένεια, έστω και φαινομενική αν θέλετε.

Στην Αγγλική γλώσσα, το father in law (πεθερός) και mother in

* Σκαρλάτου Δ. του Βυζαντίου «Λεξικόν της καθ' ημάς Ελληνικής Διαλέκτου» εκδ. Α. Κοφομηλάς 1974, νέα έκδοση Ι. Χιωτέλλη, Αθήνα, 1973, σ. 370.

law (πεθερά), σημαίνουν, πατέρας και μητέρα που αποκτήθηκαν μέσα από τη νομική διαδικασία του γάμου⁶⁴, σε αντιδιαστολή προς τους φυσικούς γονείς. Η φλεγματική αγγλική κοινωνία απεικονίζεται, ψυχρά, ωμά, στη γλώσσα της.

Στην Γερμανική γλώσσα, πεθερά *schwiegermutter* και πεθερός *schwiegervater*, σημαίνει τον πατέρα ή μητέρα που σιωπά. Από το πρώτο συνθετικό της λέξης, το ρήμα *schwiegen* σιωπώ (παρατατικός *schwiege*= σιώπησα)⁶⁵. Ο αυστηρός Γερμανός (κοινωνία), που δεν επιτρέπει στον πεθερό (-ά) να υπεισέλθω στα του οίκου του, στα δικά του, τον υποχρεώνει σε σιωπή, βάζει τα πράγματα στη θέση τους. Ενώ δεν συμβαίνει το ίδιο με τους φυσικούς του γονείς.

Και αν κάποιος υποστηρίξει, ότι η έννοια, που αποδίδει η Γερμανική κοινωνία στη λέξη της είναι, ότι ο πεθερός (-ά) σιωπά από μόνος του, θ' αντιπαραθέσουμε, ότι ουδείς σιωπά από μόνος του, διότι τότε θα υπάρχει κάποιο οργανικό ή ψυχικό πρόβλημα και ουδόλως αναφερόμαστε σ' αυτές τις περιπτώσεις. Επομένως η σιωπή, τους επιβάλλεται, εσωκλείεται εννοιολογικά από την κοινωνική πρακτική, που εικονίζεται στη χρησιμοποιούμενη λέξη.

Συμπεράσματα

Οι εκπηγάζουσες έννοιες, από αυτές τις ερμηνείες των λέξεων μπορεί να ισχυριστεί κάποιος, ότι ευρίσκονται στο ασυνείδητο των κοινωνιών⁶⁶. Αλλά "το ασυνείδητο είναι δομημένο, σαν ένα γλωσσικό σύστημα" ισχυρίζεται ο Lacan "διότι η γλώσσα είναι αυτή που δομεί", προσθέτει και διασαφηνίζει ο S. Wideman⁶⁷. Και ο Freud ορίζει, σαν προσυνείδητη αναπαράσταση, τη σύνδεση του ασυνείδητου με "λεξικές εικόνες" και είναι το ίδιο που ο de Saussure ονομάζει "ακουστικές εικόνες". (Σημειωτέον, ότι και οι δυο τους, αν και σύγχρονοι, ουδέποτε συναντήθηκαν, όπως διαβεβαιώνει προσωπικά ο γιος του Ferdinand de Saussure)⁶⁸.

Εξ άλλου, εκ της περιοχής του ασυνείδητου ανέρχονται οι παραστάσεις και αναπαριστώνται, στο χώρο της συνείδησης βάσει των νόμων του συνειρμού.

Ελπίζουμε, να έγινε αντιληπτό το είδος της εικόνας, που αναπαριστά ο λόγος (οι λέξεις), για τα γηρατειά, δεδομένης της σχέσεως, που υπάρχει μεταξύ αναπαράστασης και σώματος (για λέξεις που το αφορούν), γλωσσικού συστήματος και σημαίνουσας γλώσσας^{69, 70, 71, 72, 73, 74, 75}.

Από την αναπαράσταση αυτή των λέξεων, διαφαίνεται το είδος του βλέμματος της κοινωνικής ομάδας των νεώτερων, καθώς και οι σκέψεις τους, που αντανακλούν και τις συμπεριφορές τους (τα γηρατειά).

Η αναλυτική ερμηνεία, των συναφών με τα γηρατειά λέξεων, ίσως προσφέρει στην αλλαγή του κοινωνικού σκέπτεσθαι, ώστε να τεθούν οι πάγιες θάσεις για τη ριζική αντιμετώπιση της κοινωνικής αποδοχής των ηλικιωμένων (ένα από τα επιμέρους προβλήματά τους).

Η κοινωνική πρακτική "σερβίρει" μια εννοιολογία (βραβείο, προβεθηκυία ηλικία κ.ά.), για τις λέξεις τις συναφείς με τα γηρατειά, πλην όμως η αναλυτική ερμηνεία, μας αποκαλύπτει τη λογοκρισία, που υφίσταται το ασυνείδητο (όπου και δομούνται οι λέξεις) από το εξωτερικευμένο κοινωνικό συνείδητό.

Τώρα, μπορούμε να εννοήσουμε (αναλυτικά), την προσπάθεια να επιβληθεί αντί όλων των άλλων λέξεων, ο όρος τρίτη και τέταρτη ηλικία⁷⁶, που αποτελείται από λέξεις ουδέτερες, ώστε να αποσοβηθούν, δηκτικές έννοιες και υπονοούμενα (ευγενικά και μη), προερχόμενα από την αναλυτική ετυμολογία και σημασιολογία των άλλων λέξεων. Επίσης κατανοείται η τάση να αποσοβηθεί και η συνεπακόλουθη εικόνα των γηρατειών (κατάπτωση του ανθρώπου), που καταδεικνύουν οι λέξεις αυτές (άσχετα αν λόγω συχνής χρήσεως και συνάφειας, έχει αμβλυθνεί η σημασία τους), αλλά κατανοούνται και οι ενοχές του υποκειμένου (χρήστη, νεώτερο), που προκύπτουν, απ' αυτήν την εικόνα, προς το παντοδύναμο "εγώ", που μένει αγέραστο, αλλά υποταγμένο στο επερχόμενο αμετάκλητα γήρας, δεδομένου και του (μελλοντικά) αντεπιστέλλοντος της χρήσεως, που υποχρεώνει σε μερικές εξωτερικευμένες ευγένειες προς τα γηρατειά.

Απομένει να εξετασθεί το γιατί. Αλλά θα ξεφύγουμε από τα όρια αυτής της μελέτης.

Βιβλιογραφία

1. Harré, R.: «The Ethogenic Approach: Theory and Practice», L. Berkowitz, *Advances in Experimental. Social Psychology*, Vol. 10, London, Academic Press, 1977.
2. Potter, J., Wetherell M.: «*Discourse and Social Psychology*», U.S.A., Sage, 1988.
3. Wieder, L.: «Telling the Code», R. Turner, *Ethnomethodology. Harmondsworth*.

- ih, London, Penguin, 1974.
4. Όργουελ, Τζώρτζ: «1984» στο κεφ. «Οι αρχές της νέας ομιλίας» επαναδημοσίευση. *Οικ. Ταχυδρόμος*, 19-3-1984.
 5. Βέλτσος, Γ.: *Κοινωνία και Γλώσσα*, Αθήνα, Παπαζήσης, 1976.
 6. Benveniste, E.: *Κείμενα Σημειολογίας*, Αθήνα, Νεφέλη, 1981.
 7. Foucault, M.: *Les mots et les choses*, Paris, Gallimard, 1966.
 8. Βέλτσος, Γ.: «Σημειωτική και Κοινωνιολογία ή Κοινωνική Σημειωτική», *Διαβάζω*, τεύχ. 71, 15-6-1983.
 9. Παπαδοπούλου, Π.: «Γλώσσα και φυλακή», Αθήνα, *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τεύχ. 68Α, 1988, σ. 163-203.
 10. Νικολαΐδης Αριστ.: *Ο τρόπος της γλώσσας και άλλες εγγραφές βιβλ.*, Αθήνα, Εστία, 1987, σ. 17.
 11. Νικολαΐδης, Ν.Ν.: *Η αναπαράσταση*, Αθήνα, Κέρδος, 1986.
 12. Νικολαΐδης, Ν.Ν.: *La représentation: Essai psychanalytique de l' objet référent à la représentation symbolique*. Paris, Dunod, 1985.
 13. Σκαρλάτου Δ. Βυζαντίου: *Μέγα Λεξικόν της Ελληνικής γλώσσας*, Αθήνα, Γλαύκος, 1964. Ανατύπωση τόμος Α, σ. 214, 25, 1, 249. «Πρώτη έκδοση του 1839 ως «Λεξικού επίτομου της ελληνικής γλώσσας», συντεθέν υπό Σκαρλάτου Δ. του Βυζαντίου».
 14. *Νεώτερο Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό Ηλίου*, Αθήνα, Ήλιος, 1948, τόμ. 18, σ. 709, 714, 793.
 15. Νικολαΐδης, Αρ.: (1987), ο.π., 240, 244.
 16. Σκαρλάτου, Δ. Βυζαντίου: (1964), ο.π., τόμος Α, ο.π., σ. 261.
 17. *Νεώτερο Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό του Ηλίου*, Αθήνα, Ήλιος, 1984.
 18. Decharme D.: *Ελληνική Μυθολογία*, μετ. Α. Καραλή, Φάρος, σ. 47, 50.
 19. *Νεώτερο εγκυκλοπαιδικό Λεξικό*, Ηλίου, ο.π., σ. 709, 714, 793.
 20. Preller: *Griech, Mythologia 1*, 497, Der Mutterliche Schoos und das imer o fene Grad. αναφέρεται από τον Decharme P. στο *Ελληνική Μυθολογία*, 1948, σ. 423.
 21. Νικολαΐδης Αριστ.: (1987), ο.π., σ. 243.
 22. Σκαρλάτου Δ. Βυζαντίου: (1964), ο.π., σ. 249, 248, 247.
 23. Δημητράκου Δ.Δ.: *Νέο ορθογραφικό ερμηνευτικό λεξικό*, Αθήνα, Περγαμηνή, 1964, σ. 315, 312, 313.
 24. Βέλτσος, Γ.: *Οι απροσδιόριστοι παράγοντες*, Αθήνα, Παπαζήσης, 1984, (ανάτυπο Οικονομικός ταχυδρόμος 21-3-1985, σ. 35).
 25. Σκαρλάτου, Δ. Βυζαντίου: ο.π., σ. 247.
 26. Δημητράκου, Δ.Δ.: ο.π., σ. 312.
 27. Σκαρλάτου, Δ. Βυζαντίου: ο.π., σ. 368.
 28. Liddell H., Scott R.: Α. Κωνσταντινίδου, *Μέγα Λεξικόν της Ελληνικής γλώσσας*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 1907, τ. Α, σ. 17, 527, 528, 529.
 29. Σκαρλάτου, Δ. Βυζαντίου: ο.π., τομ. Α, σ. 257, 258.
 30. Σκαρλάτου, Δ. Βυζαντίου: ο.π., τομ. Α, σ. 256.
 31. Σκαρλάτου, Δ. Βυζαντίου: ο.π., τομ. Α, σ. 623.

32. Σκαρλάτου, Δ. Βυζαντίου: ο.π., τομ. Α, σ. 1232.
33. Σκαρλάτου, Δ. Βυζαντίου: ο.π., σ. 368.
34. Νικολαΐδης, Αρ.: ο.π., σ. 243.
35. Castoriadis, C.: *Les carrefours du Labyrinthe*, Paris, Le Seuil, 1978, p. 191.
36. Cosnier, J.: *Les voies du langage*, Paris, Dunod, 1982.
37. Σκαρλάτου, Δ. Βυζαντίου: ο.π., σ. 256, 616, 617.
38. Σκαρλάτου, Δ. Βυζαντίου: ο.π., σ. 257.
39. Κάιστλερ, Α.: «Η μοίρα των λέξεων», *Οικονομικός ταχυδρόμος*, 14-4-83, (αναδημοσίευση), σ. 35.
40. Κάιστλερ, Α.: ο.π., σ. 35.
41. Δημητράκου, Δ.Δ.: ο.π., σ. 312.
42. Σκαρλάτου, Δ. Βυζαντίου: ο.π., σ. 368.
43. Liddell, H., Scott R.: μετ. Κωνσταντινίδη (1907), ο.π., τομ. 2, σ. 441, 524, 438, ο.π., τομ. 1, σ. 109, ο.π., τομ. 3, σ. 112.
44. Σκαρλάτου, Δ. Βυζαντίου: ο.π., σ. 244.
45. Δημητράκου, Δ.Δ.: ο.π., σ. 91.
46. Σκαρλάτου, Δ. Βυζαντίου: ο.π., σ. 12.
47. Σκαρλάτου, Δ. Βυζαντίου: ο.π., σ. 436, 534.
48. Σκαρλάτου, Δ. Βυζαντίου: ο.π., σ. 1.
49. Σταματάκου, Ι.: «Λεξικό της αρχαίας Ελληνικής γλώσσας», εκδ. Φοίνιξ, Αθήνα, 1972, σ. 12.
50. Σταματάκου, Ι.: «Ιστορική Γραμματική της Αρχαίας ελληνικής», εκδ. Φοίνιξ, Αθήνα, 1973, σ. 283.
51. *Πανλεξικό*: Αθήνα, Δοαγασάκη, 1962, σ. 525.
52. Σταματάκου, Ι.: 1973, ο.π., σ. 236.
53. Liddell, H. and Scott, R.: (1907), ο.π., τομ. Α, σ. 529.
54. *Νεώτερο Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό Ηλίου*, ο.π., τομ. Α, σ. 469.
55. Περίδης, Γ.: *Ελληνογαλλικό και Γαλλοελληνικό λεξικό*, Αθήνα, Μ. Βασιλείου, 1960, σ. 103, 451, 277, 276.
56. *Larousse de poche* ed. Kefoudue, Paris, Librairie Larousse, 1979.
57. Kaufmann, M.: «Γηρατειά και διαδικασία γήρανσης», *Ορθοψυχιατρική*, U.S.A., τ. 10, 1960, σ. 73-84.
58. Steinmetz, A.: *Ελληνογερμανικό Λεξικό*, Βερολίνο, Laugenscheidt, 1962, σ. 178, 155, 359, 405, 233.
59. Βασιλειάδης, Γ., Γαλαίος, Σ.: *Αγγλοελληνικό Λεξικό*, 6' εκδ., Αθήνα Hel-lenews, 1981, σ. 66, 369, 553, 408.
60. Hofman, J.B.: *Ετυμολογικό Λεξικό της Αρχαίας Ελληνικής*, εξελθισθέν υπό Αν. Παπανικολάου (1974), Αθήνα, 1989, σ. 316.
61. Σκαρλάτου, Δ. Βυζαντίου: ο.π., σ. 399.
62. Σκαρλάτου, Δ. Βυζαντίου: ο.π., σ. 770.
63. Handerson, A.: *Γαλλοελληνικό Λεξικό*, Αθήνα, Διαγόρας, 1972, σ. 210, 212.
64. Γεωργιάδη-Αρνάκη, Γ.: *Ελληνοαγγλικό λεξικό*, Αθήνα, Αστήρ, 1958.

65. Steinnegt, A.: ο.π., σ. 178, 155, 359, 405, 233.
66. Gaulejac, V.: *La nerrose de classe*, Paris H+G, 1987.
67. Νικολαΐδης, Ν.Ν.: (1986), ο.π.
68. Νικολαΐδης, Ν.Ν.: (1985), ο.π.
69. Anzieu, D.: «Pour in psycholinguistique psychanalytique» *Psychanalyse et langage*, Paris, Durod, 1977, p. 1-24.
70. Argyle, M.: *Social Interaction*, London, Methuen, 1969.
71. Cosnier, J., Brossard, A.: *Lacommunication non verbale*, Paris, Delachaux et Niestlé, 1984.
72. Lacan, S.: *Ecrits*, Paris, Seuil, 1966.
73. Moscovici, S.: *La Psychanalyse, son image et son public*, Paris, PUF, 1976.
74. Μπαμπινιώτης, Γ.: *Εισαγωγή στη Σημασιολογία*, Αθήνα, Δ. Μαυρομμάτης, 1985.
75. Saussure, F.: *Cours de linguistique générale*, Paris, Payot, 1969.
76. Ε.Ο.Κ.: Απόφαση της συνεδρίασης της 16-9-87.

